

AHMET GÜLEN

**Türkiye’de
Partili Cumhurbaşkanı
Tartışmalarının Kısa Tarihçesi
(1923-1950)**

İstanbul, 2018

 Tarihi
Kitabevi

Tarihçi Kitabevi Yayınları • 119

Genel Yayın Yönetmeni
Necip Azakođlu

Editör
Necip Azakođlu

Yayına Hazırlayan
Nevin Azakođlu

Kapak ve sayfa tasarımı
Ahmet Çevik

Birinci baskı: Şubat 2018, İstanbul

Boyutlar: 13,5 x 21 cm
Sayfa sayısı: 120

ISBN: 978-975-2466-12-8

Baskı ve cilt
İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri
Çobançeşme Mah. Altay Sk. No: 8 Yenibosna
BAHÇELİEVLER-İSTANBUL
+90 (212) 496 11 11
Sertifika no: 10614

© Yayın hakları Tarihçi Kitabevi'ne aittir.
Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Tarihçi Kitabevi
Sertifika No: 17618

Moda Caddesi No: 104/A Moda/Kadıköy-İSTANBUL
Tel: 0216 418 68 86 GSM: 0530 370 74 11
www.tarihcikitabevi.com info@tarihcikitabevi.com

 [tarihcikitabevi](https://www.facebook.com/tarihcikitabevi)

 [TarihciKitabevi](https://twitter.com/TarihciKitabevi)

 [tarihcikitabevi](https://www.instagram.com/tarihcikitabevi)

AHMET GÜLEN

**Türkiye’de
Partili Cumhurbaşkanı
Tartışmalarının Kısa Tarihçesi
(1923-1950)**

İstanbul, 2018

Tarihçi
Kitabevi

Ahmet Gülen, 1971 yılında İstanbul’da doğdu. Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü’nden 1995 yılında mezun oldu. Çeşitli basın kuruluşlarında görev yaptıktan sonra İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü’nde yüksek lisans ve doktora eğitimi alan yazar, 2009’dan itibaren farklı eğitim kurumlarında Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi dersleri vermeye başladı. 2014 yılı sonundan itibaren Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü’nde görev alan yazarın “*İnönü Hükümetleri’nin Kıbrıs Politikası*” başlıklı yüksek lisans tezi kitap olarak basıldı. Halen Türkiye’nin yakın tarihi üzerine çalışmalarını sürdüren Ahmet Gülen’in farklı akademik dergilerde yayımlanan makaleleri mevcuttur.

Babam Recai Gülen'in aziz hatırasına...

iÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	9
ÖNSÖZ	11
GİRİŞ.....	13

I. BÖLÜM: 1923-1938 Arası Dönemde Parti Başkanlığı

Devlet Başkanlığı Tartışmaları 19

- Parti Başkanlığı Devlet Başkanlığı Birleşmesine Yönelik İlk İtirazlar 19
- M. Kemal Paşa'nın Eleştiriler Karşısındaki Tutumu.....21
- M. Kemal Paşa'nın Açıklamalarının Yankıları 22
- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Dönemi Gelişmeleri..... 23
- M. Kemal Paşa'nın Muhalefete Dair Değerlendirmeleri 24
- TCF'nin Cumhurbaşkanı'nın Tarafsızlığı Hakkında Görüşleri 26
- Şeyh Said İsyanı ve TCF'nin Kapatılması 28
- Serbest Cumhuriyet Fırkası Dönemi Gelişmeleri 29
- Muhalefetin Ortaya Çıkışını Sağlayan Nedenler 30
- Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluş Süreci 31
- Cumhurbaşkanı'nın Tarafsızlığı Tartışmaları 32
- M. Kemal Paşa'nın Verdiği Tarafsızlık Teminatı 34
- Fethi Bey'in Olaylı Ege Gezisi ve Cumhurbaşkanı'nın Tutumu 35
- SCF'nin Faaliyetlerini Sona Erdirmesi ve Bir Dönemin Sonu..... 39

II. BÖLÜM: DP'nin Kuruluşundan 12 Temmuz Beyannamesi'ne

Parti Başkanlığı Devlet Başkanlığı Tartışmaları 43

- Yeniden Demokrasiye Dönüş ve Demokrat Parti'nin Kuruluşu.... 45
- 1945 Sonrası Parti Başkanlığı Devlet Başkanlığı Birleşmesine İlk İtirazlar48
- İnönü'nün Parti Başkanlığı Devlet Başkanlığı Tartışmalarına Dair Değerlendirmeleri.....48

• DP'nin Parti Başkanlığı Devlet Başkanlığı Birleşmesine Yönelik İtirazları.....	50
• CHP'nin Parti Başkanlığı Devlet Başkanlığı Birleşmesine Yönelik Savunması.....	53
• 1946 Genel Seçimleri Sonrasında Tarafsızlık Üzerine Artan Tartışmalar.....	55
• Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün CHP İle DP Arasında İlk Hakemliği.....	59
• Hürriyet Misâkı'nda Devlet Başkanlığı-Parti Başkanlığı Birleşmesi	61
• 12 Temmuz Beyannamesi ve Sonuçları.....	63
• 12 Temmuz Beyannamesi'nin Yankıları.....	67

III. BÖLÜM: 12 Temmuz Beyannamesi'nden 1950 Seçimleri'ne

Parti Başkanlığı Devlet Başkanlığı Tartışmaları	71
• Nihat Erim'in Cumhurbaşkanı'nın Tarafsızlığına Dair Anayasa Tadilatı Önerisi	71
• 12 Temmuz Beyannamesi'nin İlk Sonucu: İnönü'nün Doğu Seyahati	74
• CHP'de Partili Cumhurbaşkanlığı'na Dair Yaşanan Tartışmalar .	78
• Partili Cumhurbaşkanı Tartışmalarında Dönüm Noktası: CHP VII. Kurultayı.....	82
• CHP VII. Kurultayı Sonrasında Partiler Arasındaki Tartışmalar .	86
• 1950 Genel Seçimleri'ne Kadar İnönü'nün CHP ile Olan İlişkileri	88

SONUÇ

EKLER

Ek-I: Mustafa Kemal Paşa'nın Fethi Bey'e yazdığı mektup	116
Ek-II: Yunus Nadi'nin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben yazdığı mektup	101
Ek-III: Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın Yunus Nadi'ye 9 Eylül 1930 tarihli cevabı	102
Ek-IV: 12 Temmuz Beyannamesi.....	104

KAYNAKÇA

DiZiN

KISALTMALAR:

AA	: Anadolu Ajansı
AAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.e.	: Aynı eser
A.g.e.	: Adı geçen eser
A.m	: Aynı makale
ARMH-C:	Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
Bkz	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
Bs	: Baskı
C	: Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev	: Çeviren
Der	: Derleyen
DP	: Demokrat Parti
Haz	: Hazırlayan
Hz	: Hazretleri
MKP	: Milli Kalkınma Partisi
S	: Sayfa
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
Ss	: Sayfa sayıları
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TESAV	: Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı
Yay. Haz	: Yayına Hazırlayan/Hazırlayanlar

ÖNSÖZ

29 Ekim 1923 tarihinde millî egemenliğe dayalı bir rejim olan Cumhuriyet idaresine geçiş Türkiye’de yeni bir çağır açmıştır. Artık Devlet Başkanı başta olmak üzere “yönetenleri yönetilenlerin” seçtiği yeni rejimin ilk evresinde birçok yeni kurumla beraber ilk defa II. Meşrutiyet devrinde ortaya çıkan siyasî partiler de yeniden kurulmaya başlanmıştır. 1945’te kesin olarak çok partili hayata geçişe kadar Türkiye’de sadece iki demokrasi girişimi yapılabilmektedir. Her iki deneyim de sonraki yılların gelişmelerini etkiledikleri ve Cumhuriyet’in ilk muhalif partilerini oluşturmaları bakımından önemlidir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından 1923 yılında kurulan Halk Fırkası, 27 sene kaldığı iktidar mevkiinde önemli devrimleri gerçekleştirmiştir. Devrim yıllarının göz ardı edilemeyecek bir özelliği, Atatürk ve ardından gelen İsmet İnönü’nün hem CHP Genel Başkanlığı ve hem de Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmiş olmalarıdır. Cumhuriyet’in ilk 27 yılında üç kez (1924, 1930 ve 1945) çok partili yaşama geçiş süreci yaşanmıştır. Bu süreçlerde kurulan muhalefet partileri -başta Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Demokrat Parti- idarecileri ve basın, Cumhurbaşkanı’nın partisiz olması gerektiğini savunmuşlar ve Devlet Başkanı’nın partiler arası ilişkilerde bir tür “hakem” görevi üstlenmesini istemişlerdir. Bu tartışmalar genç Cumhuriyet’in demokratik gelişmesinde etkili olmuştur.

Atatürk, 1930'da Serbest Fırka'nın kuruluşu aşamasında partiler arasında tarafsız kalacağı sözünü vermiş; ancak bu fırkanın olaylı geçen Ege gezisinin ardından Halk Fırkası'nın genel başkanı olduğunu vurgulama gereği hissetmiştir. Atatürk'ün vefatından sonra Cumhurbaşkanı ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı seçilen İsmet İnönü döneminde çok partili düzen kesin olarak kurulmuştur. 1946 yılında Demokrat Parti'nin ortaya çıkışıyla birlikte İnönü, partisinin başında kalacağını ilan etmiş olmasına rağmen iktidarla muhalefet arasındaki gerilimleri yatıştırmak ve demokrasiyi yaşatabilmek için "12 Temmuz Beyanname"ni yayınlamıştır. Böylece 1923'ten beri zaman zaman tartışılan, devlet başkanının partiler arası ilişkilerde "hakemlik" yapması gereğine dair ilk ve tek somut örneği vermiştir. Ancak partiler arasında Cumhurbaşkanı'nın tarafsızlığına dair tartışmalar 12 Temmuz Beyanname" sonrasında da sürmüştür.

Bu incelemede ağırlıklı olarak çok partili dönemlerde kurulan muhalefet partilerinin "Parti Başkanlığı-Devlet Başkanlığı" birleşmesine bakışları, değerlendirmeleri ve eleştirileri ele alınmıştır. Ayrıca 1923-1950 arasında iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi -Genel Başkanlar da dahil- mensuplarının eleştiriler karşısındaki tutum ve davranışları da irdelenmiştir. Çalışma, genel hatlarıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin erken dönemi sayılan ilk 27 yılında ortaya çıkan "Partili Cumhurbaşkanı" tartışmalarına ışık tutmayı amaçlamaktadır. Gelecekte bu sahada yeni araştırmalara vesile olabilirse, amacına ulaşmış sayılacaktır. Eserin bütün eksikleri ve kusurları doğal olarak yazarına aittir.

Ahmet GÜLEN

İzmir, 2017

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunu getiren I. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye topraklarının işgale uğramasıyla başlayan süreç, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçişiyle birlikte geniş kapsamlı bir Milli Mücadele'ye dönüşmüştür.¹ Kurtuluş Savaşı sırasında direniş hareketinin tüm yurda mal edilmesi adına Sivas Kongresi sırasında -daha önce Erzurum Kongresi'nde² kurulan- “Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti”, “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti”ne (ARMH-C) dönüştürülmüştür.³ Söz konusu cemiyet, Milli Mücadele döneminin en önemli siyasi hareketi olarak değerlendirilmelidir. Anadolu'da başlayan Milli Mücadele Hareketi'nin hedefini Mustafa Kemal şöyle açıklamıştı: “...ulusal egemen-

- 1 1914-1918 yılları arasında cereyan eden I. Dünya Savaşı sırasında çeşitli cephelerde görev alan Mustafa Kemal Paşa, Mütareke döneminde 9. Ordu Müfettişi olarak Anadolu'ya atanmıştı. 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ulaşan Mustafa Kemal, Amasya Genelgesi'yle başlayan süreci 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) açılmasıyla parlamenter bir yapıya kavuşturmuştu. Açılışın ertesi günü de TBMM Başkanı seçilmişti. Edward J. Erikson, Mustafa Kemal Atatürk, Çev: Emir Yener, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, ss: 39-40-41-42.
- 2 Anadolu Hareketi'nin yürütme organı sayılan Heyet-i Temsiliye, bölgesel kapsamlı bir kongre olan Erzurum Kongresi'nde kurulmuştu. Bu kurul, 4-11 Eylül tarihlerinde toplanan Sivas Kongresi'nde de bütün yurdu temsil eden bir nitelik kazanmıştı. Milli Mücadele'de kongre süreçleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bülent Tanör, Kurtuluş Kuruluş, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 9.bs., 2009, ss: 61-95.
- 3 Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007, s: 249.

liğe dayanan, kayıtsız şartsız bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak!”⁴ Böylece Mustafa Kemal, daha kurtuluş mücadelesinin başında Cumhuriyet hedefiyle yola çıktığını kaydetmiş bulunuyordu. Özellikle 22 Haziran 1919 tarihli Amasya Genelgesi’nde açıkça belirtilmiş bulunan “Ulusun bağımsızlığını yine ulusun azim ve kararı kurtaracaktır”⁵ hükmüyle ilk defa gelecekteki yeni devletin “Hâkimiyet-i Milliye” esasına dayalı olacağı ilan edilmişti.

1919 yılı sonunda Ankara’yı millî hareketin merkezi olarak seçen Mustafa Kemal, 23 Nisan 1920’de TBMM’nin açılmasından sonra “Müdafaa-i Hukuk Grubu” ya da “Birinci Grup” olarak anılan grubu kurar.⁶ TBMM’nin en önemli icraatlarından birisi, 20 Ocak 1921 tarihinde kabul edilen 1921 Anayasası olmuştur. Bu anayasanın ilk maddesinde “Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir” düzenlemesiyle, ilk kez bir anayasada egemenliğin kaynağının millet olduğu vurgulanmıştır.⁷

Millî Mücadele’nin askeri safhasının bitişinden sonra 1922 yılı Kasım ayında başlayan Lozan Barış Konferansı devam ederken Gazi Mustafa Kemal Paşa, kamuoyuna ilk defa bir siyasî parti kurma fikrinde olduğunu şu sözlerle açıklamıştır: “...barıştan sonra halkçılık esası üzerine dayanan ve Halk Fırkası adıyla bir siyasi fırka kurmak niyetindeyim...”⁸ Mustafa

4 Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Gençler İçin Fotoğraflarla Nutuk, (Haz. Sabahattin Özel, Erol Şadi Erdinç), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 16.bs., 2016, s: 9.

5 Sina Akşin, Kısa Türkiye Tarihi, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5.bs., 2008, s: 128.

6 Tevfik Çavdar, Türkiye’nin Demokrasi Tarihi: 1839-1950, İmge Kitabevi, 3. bs., 2004, s: 245. Tunaya, Birinci Grup’un kuruluş tarihini 10 Mayıs 1921 olarak vermektedir. Tarık Z. Tunaya, Türkiye’de Siyasi Partiler, İstanbul, 1952, s: 533.

7 Mahmut Goloğlu, Milli Mücadele Tarihi -IV 1921-1922: Cumhuriyete Doğru, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s: 74.

8 Hikmet Bilâ, CHP: 1919-2010, Doğan Kitap, 4. bs., 2008, s: 31.

Kemal’in bu sözleri, bilhassa İstanbul basınında bazı tereddütlere yol açmış ve “sınıf esasına dayalı” bir parti mi kurulacak sorusu zihinleri meşgul etmiştir. Ancak Gazi, kurulacak fırkayı belli bir sınıfa değil, bütün sınıflara dayandırma amacındaydı ve “Bizim halkımız, menfaatleri yekdiğerinden ayrılır sınıflar halinde değil; bilâkis mevcudiyetleri ve mesailerinin toplamı yekdiğerine lâzım olan sınıflardan ibarettir” ifadesiyle bu konudaki görüşünü açıklamıştı.⁹

1 Nisan 1923 tarihinde seçimlerin yenilenmesi kararının alınmasıyla birlikte, daha çok Müdafaa-i Hukuk Grubu’nun seçim beyanamesi sayılsa da Halk Fırkası’nın ilk programı olarak kabul edilen “Dokuz Umde” yayınlanmıştır.¹⁰ Genel seçimlerin “Müdafaa-i Hukuk Grubu”nun üstünlüğüyle sona ermesinden sonra,¹¹ 9 Eylül 1923 günü Halk Fırkası’nın kurulduğu gün olarak kabul edilmiştir.¹² Halk Fırkası’nın amacı, “ulusal egemenliğin gerçekleşmesine rehberlik etmek” ve “Türkiye’yi tam anlamıyla çağdaş bir düzeye eriştirmek” olarak belirlenmişti.¹³ Bu fırka, bir “inkılâp” fırkası olma özelliği

-
- 9 Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası: 1919-1946*, Ankara, Doğan Yayınları, 1971, s: 65.
- 10 Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasî Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii C. 1.*, Ayyıldız Matbaası, 1965, s: 30. “Dokuz Umde”nin tam metni için bkz. Tunaya, a.g.e., ss: 580-582.
- 11 Mustafa Kemal, 8 Ağustos 1923’te yeni seçilen grup milletvekillerine hitaben yaptığı konuşmada Sivas Kongresi’nde oluşturulan ARMH-C’nin Halk Fırkası’na dönüştürülmesinin zaruretinden söz etmişti. Fırka ile ilgili hazırlanan “Halk Fırkası Nizamnamesi” de milletvekillerine dağıtılmıştı. Suna Kili, *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler: Siyaset Bilimi Açısından Bir İnceleme*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1976, s: 44.
- 12 Bilâ, a.g.e., s: 36. Tunaya, CHP’nin kuruluş tarihini 11 Eylül 1923 günü olarak verirken, 23 Ekim 1923 günü partinin kuruluş dilekçesinin İçişleri Bakanlığı’na sunulduğunu da belirtmiştir. Tunaya, a.g.e., ss: 557 ve 559.
- 13 Aşşe Cebesoy Sarıalp, *Yakın Tarihimize Bakarken*, İstanbul, Temel Yayınları, 2006, s: 95.

I. BÖLÜM:

1923-1938 Arası Dönemde Parti Başkanlığı-Devlet Başkanlığı Tartışmaları

Parti Başkanlığı-Devlet Başkanlığı Birleşmesine Yönelik İlk İtirazlar

Cumhurbaşkanlığı'na seçilen M. Kemal, Halk Fırkası Genel Başkanlığı'ndan ayrılmamıştı. Ancak Devlet Başkanı olduğu için, görevde kaldığı sürece İsmet Paşa'yı vekil olarak tayin etmişti. Ne var ki Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in "partiler üstü" bir konumda olması gerektiğiyle ilgili görüşler, daha Cumhuriyet'in ilanından önce dile getirilmeye başlanmıştı. Örneğin gazeteci Ahmet Emin Yalman, anılarında 27 Eylül 1923 günü basında çıkan bir makalesinde bu konuda şu düşünceleri savunduğunu yazmıştır: "Devlet başkanının yetkileriyle beraber vazifeleri de vardır. Bunlardan biri de, Devlet Başkanı'nın parti dedikodularının dışında ve üstünde kalmasıdır. Halk Partisi'nin kuruluşu sırasında biz bu görüşü

hararetle savunduk. Mustafa Kemal Paşa'nın parti hayatına karışmamasını icap ettiren sebepleri ileri sürdük..."²⁵ Yalman, Cumhurbaşkanı'nın neden tarafsız olması gerektiğini de şöyle izah etmiştir: "...Mustafa Kemal Paşa'nın başında bulunabileceği bir partinin ister istemez gitgide totaliter bir tek parti olacağından, gerçek demokrasiyi ihmal edeceğinden korkuyordum. Diğer taraftan Gazi Mustafa Kemal'in Türkiye'de partilerin üstünde bir milli rehber sıfatıyla düzen verici bir rol oynayabileceğine, çok partili bir rejimi yürütebileceğine inanıyordum..."²⁶

Cumhurbaşkanı'nın aynı zamanda Halk Fırkası'nın başında bulunmasına itiraz eden bir başka önemli aydın, Hüseyin Cahit Yalçın olmuştu. O da tıpkı Yalman gibi gazetesinde muhalefetini özetle şöyle dile getirmişti: "Gazi Paşa Hazretleri'nin ... Riyaset-i Cumhuriyet'e çıktıktan sonra fırkacılık etmekte devam göstermesi... bir hata olur. Memleketin kaybetmemeye muhtaç olduğu Gazi Mustafa Kemal Paşa, fırkacılıktan kendini çekme[zse]kle memleket hesabına kaybolacaktır. Bu dakikada bunu kendilerinin aciz fakat halis bir takdirkârı sıfatıyla yazmak ve söylemek borcumuzdur. Halk Partisi riyasetinde kalan bir Mustafa Kemal Paşa, cereyan-i vekayî ve hadisat ile behemehal yıpranmaya ve küçülmeye mahkûmdur. Halbuki bütün fırkaların fevkine çıkmakla ilelebet mevkî-i bülent ve muhteremîni muhafaza edeceği şüphesizdir..."²⁷

25 Ahmet Emin Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim 2.C.: 1922-1971, (Yay. Haz. Erol Şadi Erdinç), İstanbul, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., 2. bs. 1997, s: 886.

26 A.g.e.

27 Hilmi Bengi, Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit Yalçın, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2000, ss: 202-203.

M. Kemal’in Eleştiriler Karşısındaki Tutumu

Ahmet Emin Yalman ve Hüseyin Cahit Yalçın’ın henüz bir muhalif parti bulunmadan savundukları “partiler üstü cumhurbaşkanı” tezi, doğal olarak eleştirilerin odağında bulunan Mustafa Kemal’i bir açıklama yapma durumunda bırakmıştı. Gazi, 16 Eylül 1924 tarihinde Trabzon’daki bir konuşmasında, sözü bu tartışmalara getirerek şunları söyler: “... Halk Fırkası, Türkiye’yi uygar dünyaya taşıyan ve orada yükselmesi görevini üstlenen inançlı bir fırkadır. Onun için, Başbakan İsmet Paşa’nın başkanlık ve idare ettiği Halk Fırkası’nın Genel Başkanı olmak, benim için ayrı bir övünç kaynağıdır... Bu nedenle bir Cumhurbaşkanı’nın fırka başkanlığıyla ilgili olmasını ikide bir tekrar edenler ve bütün dünya bilsinler ki; benim için bir yanlılık vardır. O da Cumhuriyet yanlılığı, düşünsel ve sosyal devrim yanlılığıdır. Halk Fırkası’nın ülküsünün temelinde bu asıl ilke bulunduğu göre, Türk ulusunun hiç bir bireyinin bu olayın dışında kaldığını düşünmek istemiyorum. Onun için bir yandan Cumhurbaşkanı olduğum halde, diğer yandan fırkamızın Onursal Genel Başkanlığı görevini de sürdürüyorum...”²⁸

Mustafa Kemal Paşa’nın bu izahları hem basında kendisine yönelik eleştirilere bir yanıt niteliğindedir, hem de “Partili Cumhurbaşkanı” olarak kalmaya devam edeceğinin beyanıdır. O’na göre Halk Fırkası’nın asıl vazifesi Türkiye’yi medeni dünyaya taşımak ve orada yükseltmek, yani “muasır medeniyetler” seviyesinin üzerine çıkarmaktır. Mustafa Kemal, bu “ulvî” vazifeyi üstlenen fırkanın Genel Başkanlığı’nı övünçle taşıdığını da ilan etmiştir. Ne var ki bu ifadelere rağmen basındaki eleştiriler devam edecektir.

28 Veysel Usta, Atatürk ve Trabzon, Trabzon, Serander Yayınları, 1999, ss: 57-58., Atatürk’ün Bütün Eserleri Cilt: 16 (1924), Kaynak Yayınları, İstanbul, 3. bs., 2015, s: 310.

Partili Cumhurbaşkanlığı Tartışmalarında Dönüm Noktası: CHP VII. Kurultayı

1946 yılında toplanan II. Olağanüstü Kurultay bir tarafa bırakılacak olursa, çok partili düzene geçildikten sonra CHP'nin ilk kurultayı 1947 Kasım ayında yapılacaktı. Artık demokratikleşme çabalarını hızlandırması beklenen iktidar partisinin yenilenecek program ve tüzük tasarıları basına verilerek yapılacak değişiklikler kamuoyunun bilgisine sunulmuştu. Tüzük tasarısında genel başkanlığa dair yapılması planlanan düzenlemelerde şu ifadeye yer verilmişti: "Parti Genel Başkanı Cumhurbaşkanlığı olduğı veya Başkanlığı veya bir Bakanlığı kabul ettiğı takdirde, bu vazifeler üzerinde kaldığı müddetçe partinin fiili idaresi tamamıyla Genel Başkan Vekili'ne aittir."²²⁴ Yapılması planlanan değişiklikte CHP Genel Başkanı'nın sadece cumhurbaşkanı seçilmesi halinde değil, bakanlık görevi üstlenmesi durumunda dahi parti işlerini Genel Başkan Vekili'ne bırakması hususuna yer verilmesi önemlidir. Her ne kadar teorik olarak CHP Genel Başkanı'nın bakanlık görevi üstlenmesi imkânsız olsa da bu düzenlemeyle muhalif partilerin eleştirilerinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

CHP VII. Kurultayı, 17 Kasım 1947 tarihinde Ankara'da toplandı. Genel Başkan ve Cumhurbaşkanı İnönü, açılış konuşmasında 12 Temmuz Beyannamesi'ne dair görüşlerini açıkladıktan sonra "Parti Başkanlığı-Devlet Başkanlığı" birleşmesine dair şunları söyledi: "...Cumhurbaşkanı olarak benim aynı zamanda parti genel başkanlığını fiilen ifa etmem noktası (..) yeni bir inkişafın bir meselesi olarak ortaya çıkmıştır. (..) Demokratik rejimin bu yeni şartlar içinde gelişmesi devrinde haklı veya haksız, benim bir parti lehine veya aleyhine tesirim, mübalağalı olarak

²²⁴ C.H.P. Yedinci Büyük Kurultaya Sunulan Tüzük Tasarısı, Ankara, 1947, s: 16., Ulus, 20 Ekim 1947, Yıl: Sayı: 28, Sayı: 9435, s: 2.

görülmüştür. Partiler arasında çetin mücadelelere karışarak hükümler vermem zarurî oldu. Vatandaşın beni partilere karşı müsavi durumda görmeyi bir emniyet unsuru saydığını fark ediyorum. Cumhurbaşkanı bulunduğum müddetçe kurultayın seçeceği bir zatın bütün yetkileriyle parti genel başkanlığını yapması, lüzumlu bir mahiyet halini almıştır. (..) Tüzük için teklif olunan şekil (..) benim vaziyetimi her türlü tereddütten kurtaracak mahiyettedir. Partinin bütün faaliyetlerine hâkim olacak ve milletvekili seçimini idare edecek başkan vekili, hakikatte partinin tam salahiyyetli şahsiyeti olacaktır.”²²⁵

Cumhurbaşkanı İnönü’nün bu konuşması, CHP’nin DP’nin uzun zamandır savunduğu ““Parti Başkanlığı ve Devlet Başkanlığı”nın birbirinden ayrılması tezini artık benimsediğini göstermektedir. Bir yıl önce toplanan II. Olağanüstü Kurultay’da bu talepleri reddeden İnönü, aradan geçen süreçteki sürtüşmelerden ve özellikle 12 Temmuz Beyannamesi’yle partiler üstü bir rol üstlenmesinden sonra genel başkanlık vazifesinden ayrılabilceğini kamuoyuna ilan etmiştir.

İnönü’nün Kurultay konuşması DP’lilerce “muğlak” ifadelerle dolu bir metin olarak karşılanmıştır. Bu hususta görüşlerini bildiren ilk isimlerden Fuat Köprülü, “Bugünkü antidemokratik hükümler ortada durdukça, Devlet Reisi, velev ki fahri olsun, parti genel başkanı sıfatını taşıdıkça... Bugünkü emniyetsizlik havasının kalkması asla kabil olma[y]acaktır” değerlendirmesinde bulunmuştur.²²⁶ Kurultay çalışmalarını sürdürürken bir açıklama yapan DP Genel Başkanı Celal Bayar, Türkiye’de demokrasinin tam anlamıyla uygulanmasının bir zorunluluk olduğunu, bunun geciktirilmesi durumunda

225 Ulus, 18 Kasım 1947, Yıl: 28, Sayı: 9463, s: 2., İsmet İnönü: Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler: 1944-1950, ss: 198-199.

226 Cumhuriyet, 19 Kasım 1947, Yıl: 24, Sayı: 8354, s: 1.

tüm engelleri aşarak “Hürriyet Misakı”nı mutlaka gerçekleştireceklerini söylemiştir.²²⁷

Cumhurbaşkanı İnönü'nün konuşması basında da ilgiyle karşılanmıştır. CHP'nin yayın organı “Ulus”taki yorumda İnönü'nün DP'den söz ederken yüreğinin vatan sevgisiyle dolu olduğunu kanıtladığı vurgulanmış ve “idarenin eşit ve tarafsız muamelesinden, partilerin idare cihazını tartışma dışında tutmalarından (...) bahsederken İnönü bir muayyen partinin başkanı olmaktan çok daha yukarıda idi” yorumunda bulunmuştur.²²⁸ İnönü'nün konuşması CHP'liler üzerinde o denli müspet bir hava uyandırmıştı ki “bu söylevi toplu olarak okur ve üzerinde düşünürseniz, kavradığı fikirler bakımından onu bir parti nutku olarak değil bir rejim hitabesi gibi ele almak zorunu duyarsınız” sözleriyle onun partiler üstünde tarafsız bir cumhurbaşkanı olduğu vurgusu da yapılmıştır.²²⁹

DP yanlısı basında da İnönü'nün konuşması ve mesajları olumlu karşılanmıştır. Yalman'a göre bu konuşma, Türk demokrasisinde yeni bir aşamayı işaret etmektedir. Yalman'ın değerlendirmeleri özetle şöyledir: “İnönü parti başkanlığından çekilmek için kuvvetli mucip sebepler göstermiş ve bizzat buna taraftar olduğunu, böyle bir hareket tarzını radikal bulduğunu belirtmiştir. (...) Kurultay da bu görüşe iştirak eder ve devlet ve parti başkanları birbirinden tamamen ayrılırsa, İnönü[']nün siyasi emniyet davasına hayatını vakfetmekte cidden samimi olduğunun müsb[pe]t bir eseri ortaya konulmuş olacaktır.”²³⁰ DP'li Burhan Belge de İnönü'nün sözlerini değerlendirirken, “devlet reisinin tarafsızlığı meselesini ele

227 Şahingiray, a.g.e., s: 195.

228 Nihat Erim, “Niçin O'nunla beraberiz?”, Ulus, 18 Kasım 1947, s: 2.

229 T.İ., “Yankılar: Dünkü söylev...”, Ulus, 18 Kasım 1947, s: 2.

230 Ahmet Emin Yalman, “Eser ve Şahıs”, Vatan, 19 Kasım 1947, Yıl: 8, Sayı: 2326, s: 3.

KAYNAKÇA

Mülâkatlar:

Nilüfer Gürsoy (Celal Bayar'ın kızı/Eski Parlamenter/24 Eylül 2013)

Orhan Birgit (Eski CHP milletvekili ve gazeteci/22 Ocak 2015)

Özden Toker (İsmet İnönü'nün kızı/24 Haziran 2013)

Ansiklopedi:

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 8. Cilt, İletişim Yayınları.

Broşür/Kitapçık:

C.H.P. Program ve Tüzüğü, Ankara, 1947.

C.H.P. Yedinci Büyük Kurultaya Sunulan Tüzük Tasarısı, Ankara, 1947.

Millet Hizmetinde 40 Yıl: C.H.P., Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara, 1963.

Sürelî Yayınlar:

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi.
Millet

Gazeteler:

Cumhuriyet
Memleket
Milliyet
Tanin
Tasvir
Ulus
Vatan
Yeni Sabah
Zafer

Kitaplar:

Ağaoğlu, Ahmet, *Serbest Fırka Hatıraları*, İstanbul, Nebioğlu Yayınevi.
Akandere, Osman, *Atatürk'ün Seçim Yolu İle Üstlendiği Vazifeler*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015.
Akşin, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5.bs., İstanbul, 2008.
Albayrak, Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti: 1946-1960*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2004.
Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt: 16 (1924), Kaynak Yayınları, İstanbul, 3. bs., 2015.
Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt: 17 (1924-1925), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2. bs., 2012.
Atatürkçü Düşünce El Kitabı I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2004.

- Atay, Falih Rıfki: *Çankaya*, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A.Ş. Basımevi, İstanbul, 1969.
- Ateş, Yurtsever Nevin, *Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşu ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Der Yayınları, 1998.
- Aybars, Ergun, *İstiklâl Mahkemeleri*, İleri Kitabevi, İzmir, 1995.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam: Mustafa Kemal (1922-1938)*, Remzi Kitabevi, 3.bs., İstanbul, 1969.
- Aykol, Hüseyin, *Türkiye’de Siyasi Parti Kapatmanın Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2009.
- Balkaya, İhsan Sabri, *Ali Fethi Okyar (29 Nisan 1880-7 Mayıs 1943)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.
- Barutçu, Faik Ahmet, *Siyasi Hatıralar: Milli Mücadeleden Demokrasieye: 2. Cilt*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2001.
- Celal Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, (Haz. Bozdağ, İsmet), Truva Yayınları, İstanbul, 2010.
- Bengi, Hilmi, *Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit Yalçın*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.
- Bilâ, Hikmet, *CHP: 1919-2010*, Doğan Kitap, 4. bs., 2008.
- Birand, Mehmet Ali, Dündar, Can, Çaplı, Bülent, *Demirkırat*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1991.
- Boratav, Korkut, *Türkiye’de Devletçilik*, İmge Kitabevi, 2.bs., Ankara, 2006.
- Burçak, Rıfki Salim, *Türkiye’de Demokrasiye Geçiş*, Olgaç Matbaası, Ankara, 1979.
- Cebesoy, Fuat Ali, *Siyasi Hatıralar: Büyük Zaferden Lozan’a Lozan’dan Cumhuriyete Cilt: 1-2*, Temel Yayınları, İstanbul, 2. bs., 2007.
- Celal Bayar’ın Söylev ve Demeçleri: Demokrat Parti’nin Kuruluşundan İktidara Kadar Politik Konuşmalar 1946-1950*, (Haz. Şahingiray, Özel) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999.

- Cumhurbaşkanlığı Tarihi: 1923-2005*, Cumhurbaşkanlığı, Ankara, 2. bs., 2006.
- Çavdar, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi: 1839-1950*, İmge Kitabevi, 3. bs., 2004.
- Doğan, Avni, *Kurtuluş Kuruluş ve Sonrası*, Dünya Yayınları, İstanbul, 1964.
- Emrence, Cem: *99 Günlük Muhalefet: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, 2. bs., İstanbul, 2014.
- Erer, Tekin, *Türkiye'de Parti Kavgaları*, Tekin Yayınevi, 1966.
- Erim, Nihat, *Günlükler: 1925-1979 I. Cilt*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.
- Erikson, J. Edward, *Mustafa Kemal Atatürk*, Çev: Emir Yener, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Eroğul, Cem, *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 1990.
- Gazi Mustafa Kemal Atatürk, *Gençler İçin Fotoğraflarla Nutuk*, (Haz. Sabahattin Özel, Erol Şadi Erdinç), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 16.bs., İstanbul, 2016.
- Giritlioğlu, Fahir: *Türk Siyasî Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii C: 1.*, Ayyıldız Matbaası, 1965.
- Goloğlu, Mahmut, *Milli Mücadele Tarihi -IV 1921-1922: Cumhuriyete Doğru*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.
- Goloğlu, Mahmut, *Milli Mücadele Tarihi -V 1923: Türkiye Cumhuriyeti*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
- Goloğlu, Mahmut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi – I: 1924-1930 Devrimler Ve Tepkileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.
- Goloğlu, Mahmut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi – IV: 1946-1950 Demokrasiye Geçiş*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.

- Gül, Teoman, *Türk Siyasal Hayatında Recep Peker*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- İnönü’nün *Söylev ve Demeçleri I: T.B.M. Meclisinde ve C.H.P. Kurultaylarında (1919-1946)*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1946.
- İpekçi, Abdi, *İnönü Atatürk’ü Anlatıyor*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1968.
- İsmet İnönü, *Defterler (1919-1973) I. Cilt*, (Haz. Demirel, Ahmet), Yapı Kredi Yayınları, 3.bs., İstanbul, 2008.
- İsmet İnönü: *Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler: 1944-1950*, (Haz. Turan, İlhan), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2003.
- İnönü, İsmet, *Hatıralar: 2. Kitap*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987.
- İzahlı *Demokrat Parti Kronolojisi: 1945-1950 I. Kitap*, (Haz. Taneyeli, Halit – Topsakaloğlu, Adnan), İstanbul Matbaası, İstanbul, 1958.
- Jaeschke, Gotthard, *Türkiye Kronolojisi (1938-1945)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990.
- Karpat, H. Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, Afa Yayınları, 1996.
- Kili, Suna, *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler: Siyaset Bilimi Açısından Bir İnceleme*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1976.
- Kocatürk, Utkan, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.
- Koçak, Cemil, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- Koçak, Cemil, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1986.
- Kumaş, Rahmi, *CHP’nin Soyağacı*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1999.

- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007.
- Milli Şef'in Söylev, Demeç ve Mesajları, (Der. Kadri Kemal Kop), Akay Kitabevi, Ankara, 1945.
- Okyar, Osman - Seyitdanlıoğlu, Mehmet, *Fethi Okyar'ın Anıları: Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997.
- Orbay, Rauf, *Cehennem Değirmeni: Siyasi Hatıralarım 2*, Emre Yayınları, 2. bs., 2000.
- Özbudun, Ergun, *1924 Anayasası*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Özel, Sabahattin, *Büyük Millet'in Evlâdı ve Hizmetkârı Atatürk ve Atatürkçülük*, Derin Yayınları, 2. bs., İstanbul, 2008.
- Özerdim, N. Sami, *Atatürk Devrimi Kronolojisi*, Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yayınları, 3. bs., Ankara.
- Pamuk, Şevket, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.
- Sarı, Ergun (Haz.), *Atatürk'le Konuşmalar*, Der Yayınları, İstanbul, 1981.
- Sarıalp, Ayşe Cebesoy, *Yakın Tarihimize Bakarken*, Temel Yayınları, İstanbul, 2006.
- Sertel, Zekeriya, *Hatırladıklarım*, Gözlem Yayınları, 2.bs., İstanbul, 1977.
- Soyak, Hasan Rıza, *Atatürk'ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları 3. bs., İstanbul, 2006.
- Tanör, Bülent, *Kurtuluş Kuruluş*, Cumhuriyet Kitapları, 9.bs., İstanbul, 2009.
- Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası: 1919-1946*, Doğan Yayınları, Ankara, 1971.
- Toker, Metin, *Tek Partiden Çok Partiye*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970.

- Tunaya, Z. Tarık, *Türkiye’de Siyasi Partiler*, İstanbul, 1952.
- Tuncer, Erol , *1923’ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*, TESAV, Ankara, 2013.
- Tuncer, Erol, *1946 Seçimleri*, TESAV, Ankara, 2008.
- Tuncer, Erol, *1950 Seçimleri*, Tesav Yayınları, Ankara, 2010.
- Tunçay, Mete, *T.C.’nde Tek Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1930)*, Cem Yayınevi, 2.bs., İstanbul, 1989.
- Turan, Ali Eşref, *Türkiye’de Yerel Seçimler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.
- Turan, Şerafettin, *İsmet İnönü: Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- Uran, Hilmi, *Hâtıralarım*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1959.
- Usta, Veysel, *Atatürk ve Trabzon*, Serander Yayınları, Trabzon, 1999.
- Yalman, Ahmet Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim 2.C.: 1922-1971*, (Yay. Haz. Erol Şadi Erdinç), Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., 2. bs., İstanbul, 1997.
- Yeşil, Ahmet, *Türkiye Cumhuriyeti’nde İlk Teşkilâtlı Muhalefet Hareketi: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Cedit Neşriyat, 2002.
- Yetkin, Çetin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2.bs., İstanbul, 1997.
- Zürcher, Jan Erik, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, 21. bs., İstanbul, 2007.
- Zürcher, Jan Erik, *Savaş, Devrim ve Uluslaşma: Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Bs., İstanbul, 2009.
- Zürcher, Jan Erik: *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Bağlam Yayınları, 1992.

DİZİN

12 Temmuz Beyannamesi 12,
43, 61, 63, 65, 66, 67, 68,
71, 74, 75, 76, 77, 78, 79,
82, 83, 85, 87, 89, 90, 97,
104
21 Temmuz Seçimleri 56, 57
1924 Anayasası 26, 28, 50, 51,
52, 54, 62, 67, 71, 73, 79,
80, 95, 97
1946 seçimleri 56, 63, 66, 80,
93
1950 seçimleri 88, 89, 90, 98

A

Adivar, Adnan 24, 26
Anadolu gazetesi 37
Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i
Hukuk Cemiyeti
(ARMH-C) 13, 38, 102

Atatürk 11, 12, 13, 14, 16, 17, 20,
21, 24, 25, 26, 27, 28, 29,
30, 32, 39, 43, 44, 47, 48,
52, 53, 58, 67, 85, 95

B

Barutçu, Faik Ahmet 81, 89
Başgil, Ali Fuat 74
Bayar, Celal 44, 46, 47, 50, 56,
58, 59, 60, 61, 64, 75, 77,
83, 87, 90, 92, 93
Boğazlar 46
Burçak, Rıfki Salim 46, 66

C

Cebesoy, Ali Fuat 24, 25, 26
Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF)
25, 26, 38, 99, 100, 102
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)
9, 12, 43, 54, 87

Ç

- Çakmak, Fevzi 56
 Çankaya 16, 31, 38
 Çiftçiyi Topraklandırma
 Kanunu 46
 Çukurova 30

D

- Demirağ, Nuri 46
 Demokrat Parti (DP) 11, 12, 45,
 47, 58, 59, 85, 87, 91, 93,
 104
 Devlet Başkanlığı 12, 19, 43,
 45, 48, 50, 53, 54, 58, 61,
 62, 66, 67, 69, 71, 77, 80,
 82, 83, 86, 88, 90, 93, 95,
 98
 Dirik, Kâzım 36
 Doğan, Avni 81
 Dokuz Umde 15
 Dörtlü Takrir 46

E

- Edirne 40
 Ege Bölgesi 30
 El Eyyam gazetesi 77
 Erim, Nihat 53, 54, 55, 60, 62,
 65, 66, 68, 69, 71, 72, 73,
 74, 75, 77, 79, 80, 81, 84,
 88, 90, 92, 97
 Erzincan 27
 Erzurum Kongresi 13

F

- Fenik, Mümtaz Faik 61, 73
 Fethi Bey 16, 28, 31, 32, 33, 34,
 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41,
 47, 48, 52, 58, 96, 99
 Fransa 32, 54, 72
 Fuat Bey 27

G

- Gazi 14, 15, 16, 17, 20, 21, 27,
 31, 33, 34, 35, 36, 38, 39,
 100, 103
 Günaltay, Şemsettin 89, 90

H

- Halit (Paşa) 16
 Hatay 57
 Hürriyet Misâkı 61, 62, 63, 84,
 97

İ

- İnönü, İsmet 11, 12, 24, 43, 44,
 46, 47, 49, 50, 51, 53, 55,
 58, 59, 64, 66, 6, 69, 78,
 80, 83, 89, 91, 96, 107
 İsmet Paşa 16, 17, 19, 21, 26,
 28, 32, 33, 34, 46, 52, 53,
 55, 57, 60, 71, 74, 75, 87,
 91, 92, 97, 99
 İstanbul Üniversitesi 45, 47
 İzmir 12, 28, 36, 37, 38, 40, 79,
 87, 96, 101, 102

K

Karabekir, Kâzım 23
 Kaya, Şükrü 41
 Kemaleddin Sami (Paşa) 16
 Kocaeli 53, 68, 80
 Koraltan, Refik 46
 Köprülü, Fuat 46, 60, 63, 64,
 77, 83, 88
 Kütahya 52

L

Londra 25, 64

M

Makbule Hanım 35
 Malatya 43, 92
 Manisa 37, 40
 Menderes, Adnan 46, 52, 59,
 64, 88
 Menteşe, Halil 63
 Millî egemenlik 24
 Milli Husumet Andı 92
 Milli Kalkınma Partisi 46
 Milli Şef 44, 45
 Mustafa Kemal Paşa 13, 14, 17,
 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26,
 27, 32, 95, 99, 101, 102
 Müstakil Grup 45, 49
 Mondros Mütarekesi 40

N

Nadir, Nadi 60, 68

Nadi, Yunus 8, 38, 43, 96, 101,
 102

P

Parti Başkanlığı- 19, 52, 58, 61,
 66, 69, 71, 73, 78, 80, 83,
 84, 85, 86, 87, 91, 97, 98
 Parti Başkanlığı-Devlet
 Başkanlığı Birleşmesi 12,
 19, 45, 48, 50, 53, 54, 61,
 66, 67, 69, 80, 82, 86, 88,
 90, 93, 95, 98,
 Partili Cumhurbaşkanı 12, 17,
 21, 33, 43, 48, 50, 72, 82,
 91, 96, 97, 98
 Peker, Recep 59, 67, 68, 74, 75,
 77, 79

O

Orbay, Rauf 24, 25

Ö

Ökmen, Mümtaz 72, 79
 Öner, Kenan 51, 52
 Özalp, Kazım 33
 Özsan, Nuri 75, 77, 79

R

Ruşen Eşref Bey 16

S

Sabit Bey 27
 Saka, Hasan 75, 79
 Samsun 13, 30

Saffet Bey (Arıkan) 34
 Serbest Cumhuriyet Fırkası
 (SCF) 11, 29, 30, 31, 32, 40
 Sertel, Zekeriya 39
 Sivas Kongresi 13, 15,
 Sovyet Rusya 46
 Sungur, Ahmet 79
 Suriye 77

Ş

Şeyh Sait İsyanı 28, 96

T

Takrir-i Sükun Kanunu 28
 Tarafsızlık 34, 55
 Tek Parti 23, 42, 57, 62, 115
 Terakkiperver Cumnhuriyet
 Fırkası (TCF) 11, 23, 27, 29
 Trakya 40
 Türkiye 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17,
 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28,
 29, 30, 31, 32, 36, 39, 40,
 43, 44, 45, 46, 48, 49, 50,
 55, 57, 58, 60, 62, 64, 69,
 74, 76, 77, 83, 91, 92, 93, 95

U

Ulaş, Hüseyin Avni 24
 Ulus 53, 54, 55, 58, 60, 62, 64,
 65, 66, 71, 72, 73, 76, 82,
 83, 84, 86, 87, 89, 92, 97
 Uran, Hilmi 40, 66, 86, 88, 89,
 98

V

Vatan 22, 51, 52, 57, 58, 59, 61,
 63, 65, 67, 68, 69, 73, 74,
 76, 77, 78, 79, 84, 87, 91,
 92, 93

Y

Yalçın, Hüseyin Cahit 20, 21,
 81
 Yalman, Ahmet Emin 19, 20,
 21, 68, 78, 84
 Yalova 31, 33